

2. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.– К.: Акад., 1997.– 752 с.
3. Ткаченко А. Мистецтво слова. –К.: Правда Ярославичів, 1998.– 448 с.
4. Чекан О., Чекан Ю. “За дивним зойком слова...” (роздуми про поезію Ліни Костенко) // Київ.– 1993.– № 1.– С. 136–140.

УДК 821.161.2-1/3Рисак.09

Ігор Ольшевський

ПЛЕКАТИ ЖАГУ ТВОРЧОСТІ

Стаття містить аналіз поезій та наукових досліджень професора Олександра Рисака (зокрема це стосується питання синтезу мистецтв, якому вчений приділяв велику увагу) й особисті спогади автора – учня О. Рисака – про вчителя.

Ключові слова: Олександр Рисак, поезії, наукові дослідження, синтез мистецтв.

Olshevsky I. To Cherish the Passion to Creativity. The article contains the analysis of poems and scientific researches of professor Alexander Rysak (in particular it concerns to the theme of the synthesis of arts to which the scientist always paid the big attention), and also author's personal memoirs on the teacher.

Key words: poems, scientific researches, the professor, Alexander Rysak, synthesis of arts.

Червневого дня 2003 року ми з Олександром Опанасовичем Рисаком поверталися з цікавої зустрічі у Волинській організації Національної спілки письменників України. Розмовляли про життя, літературу, зокрема про нову книжку поета й ученого – збірку віршів “Сьома нота печалі” – та її майбутню презентацію, що, власне, і відбулася кількома днями пізніше у Волинському державному університеті імені Лесі Українки. Пан професор був бадьорим, сповненим творчої енергії, нових задумів – про майбутню трагедію ніхто не міг би й подумати...

Дивно, але, будучи схильним у своїх дослідженнях до містичного осмислення Буття та художньої творчості, я, проте, не одразу збагнув особливості символіки останньої книги О. Рисака. А можливо, просто гнав від себе печальні думки – адже атмосфера презентації вимагала зосередження на святкових моментах... С і м – число повноти – уяв-

лялося лише як підсумок певного етапу в житті митця, а попереду, – гадалося, – нові обрії, нові звершення... Тільки восени, коли вдруге перечитував “Сьому ноту печалі” (на той час Олександр Опанасович був уже смертельно хворим і доживав останні тижні), поступово прийшов моторошний здогад: збірка є підсумком у с ь о г о життєвого шляху та... заповітом для нині сущих, – принаймні передчуття фатальної розв’язки постало з віршів напрочуд зримо. Звіряючи свої міркування з приводу книжки читачам газети ВДУ “Луцьк молодий” [1], я намагався оминати ці моменти – а раптом трапляється диво – і професор одужає, бо ж чого в житті не трапляється? Дива, на жаль, не сталося.

Поєднання в одній особі науковця й поета – явище не таке вже й рідкісне. Тим паче, якщо йдеться про філологів. Згадаймо хоча б когорту неокласиків – Максима Рильського, Миколи Зерова, Михайла Драй-Хмару, Павла Филиповича, Освальда Бургардта (Юрія Клена): їхні твори давно вже стали надбанням вітчизняної поезії, й історію української літератури важко уявити без їхніх імен. Постать і творчість Олександра Рисака – не виняток: учений також сповідував ідею гармонії двох чи навіть трьох Муз (якщо долучити сюди ще й літературно-художню критику та публіцистику), був членом Національної спілки письменників України, з поетичними творами неодноразово виступав на сторінках періодики й колективних збірок. Про вимогливість у ставленні до власних віршів може свідчити той факт, що, дебютувавши як поет іще в радянський час, Олександр Опанасович прийшов до читача з першою книжкою – “Не сотвори собі кумира” – лише 1996 року. Доказом вищезгаданого творчого синтезу стала й остання збірка – “Сьома нота печалі”, яка вийшла друком у рік смерті письменника (2003).

“Мріє, заведи мене в Нечимне, в Лесин фантазійний дивосад” [4, 5], – знову й знову припадає поет до Джерела, яке породило в ньому митця і вченого. “Найперше – музика у слові”, – так назвав Олександр Рисак одну зі своїх наукових праць і навіть у самій цій назві ключ до його образності. Витончене чуття музики у звучанні слів, у кольорах, зрештою, в усьому, що оточує (притаманне, до речі, Лесі Українці, Павлові Тичині, Богданові-Ігореві Антоничу та ін.) проймає “Сьому ноту печалі від першого до останнього рядка:

Зірвались ноти із припону

*І хто куди помчали:
Ось фа-дієз на ксилофоні
Снує мотив печальний.*

.....
*Згубилась пара до соль –
І де та звучна квінта?
Я їх на яблуні знайшов:
Гойдались, наче діти.
Ось-ось у трави упадуть
І зронять спів дуєтом.
Осіллю музику в саду
визбирують поети [4, 11].*

Поет услухається навіть у тишу, яка для нього не беззвучна, навпаки, він чуває в ній “незвичні акорди”:

*Тиша – музики зболений спалах
І молитва усіх поколінь [4, 12].*

Однак залюбленість у музику не означала для Олександра Опанасовича відірваності від реалій сьогодення. Поет знав, що, крім консонансів, у житті є й дисонанси, тому й не боявся вводити їх у загальну поліфонію збірки, від чого ліричність зримо доповнювалася драматизмом:

*Гірко посміхнувся
жовтий лист,
зачепившись
за сльозу
травиці,
ніжністю
куйовдила блакить,
в сонячній теплі
купались птиці...
Лиш прошак незрячий
не сміявсь
і не плавав...
Небо враз заплакало [4, 28].*

Митець болісно сприймав фальш у стосунках між людьми, суперечності, які й донині даються народкові знаки:

*Соборна – значить спільна,
тільки чом це
До різних храмів
йдуть
брати і сестри? [4, 40] –*

але тлінним, суєтним чварам він рішуче протиставляв вічні цінності:

*Небесна синь над головою –
така бездонна і велична.
Є щось у звичному незвичне:
Людина й космос.
Нас лиш двоє [4, 19].*

Поезія Олександра Рисака відзначається глибокою філософічністю й лаконізмом: у кількох рядках, іноді одним-єдиним образним штрихом поет здатен “зупинити мить”:

*Вчора був день журавлиної пісні,
Вчора я снів журавлями.
Гомоном тиші озвалось Полісся –
Голосом неба і мами [4, 33].*

Рідна мова для митця – не просто інструмент, на якому він веде основну мелодійну тему, це – стан його душі, смисл його життя:

*У нашій мові –
синь небесна,
У нашій мові –
дзвін роси.
Розіп’ята,
вона воскресла,
Щоби народ свій
воскресить.
Щоби утвердитись
у вірі
І не згубитись
у віках.
Допоки мислю,
нею міряю*

*Per aspera ad astra*²
шлях! [4, 31].

Уперше про Олександра Рисака я почув, коли готувався вступити на філологічний факультет Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки (нині – ВНУ) – того ж таки 1978 року львівське видавництво “Каменяр” випустило у світ колективний збірник “Пісня і праця”, де було вміщено вірш поета під назвою “Кроки”. Факт, що викладачі обраного ВНЗ займаються літературною творчістю, ще більше впевнив мене у правильності вибору.

Невдовзі Олександр Опанасович почав читати в нас курс зарубіжної літератури епохи середньовіччя та Ренесансу. З кожною новою лекцією, з кожним семінаром відкривалися перед нами багатства світової літератури й водночас грані педагогічного таланту нашого наставника – прогресивність методики, жвавість викладу, ненав’язливе спонукання, – ні, навіть не спонукання, а (як би сказали психологи) “настрій” на роботу, і при всьому – ще й незмінне почуття гумору (яким доречним воно було, скажімо, при розгляді творчості вагантів!), уміння за допомогою влучних, дотепних прикладів ніби “вписати” необхідний матеріал у пам’ять новітніх “вагантів”. Але найприкметнішою рисою О. Рисака було вміння по-особливому слухати студентів. Яюсь випало мені відповідати на семінарському занятті з творчості Данте Алігєрі. Темою була “Божественна комедія”. Торкаючися питання про числову символіку твору, я зробив декілька посилань на біблійну книгу Апокаліпсис або Об’явлення Івана Богослова. Тоді, у 1979-му, коли за “державну релігію” в країні правив “науковий атеїзм”, – можна було сподіватися щонайменше звинувачень у “політичній короткозорості”. Але реакція Олександра Опанасовича на мою відповідь була несподіваною – він не побачив у ній жодної “крамоли”: навпаки, уважно вислухав її, схвально киваючи головою; зауваження ж були незначними, слухними й не торкалися ідеологічної й світоглядної царини. Це було чи не найкрасномовнішим свідченням того, що вчений і педагог працює не за старими схемами.

Із публікацій пана професора я знав про царину його досліджень – постать і творчість Лесі Українки, – та розмовляти з ним на цю тему

² Через терни до зірок (*лат.*).

якось не наважувався, не вважаючи себе готовим до цього. Просто слухав виступи, читав праці, а потім, уже закінчивши інститут, неодноразово консультувався з Олександром Опанасовичем із різних питань (зокрема тоді, коли зацікавився літературою українського Відродження 20-х – 30-х років, у т. ч. творчістю неокласиків). І щоразу дивувався науковій ерудиції професора, глибинному осмисленню теми. Пам'ятаю свої враження від його монографій “Лесин дивосвіт”, “Мелодії і барви слова” та ін. Власне, остання з названих повністю була присвячена питанням синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. На прикладі доробку Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Олександра Олеся, Богдана Лепкого, Миколи Вороного, Володимира Винниченка, Михайла Яцкова та інших учений показує консолідацію та взаємопроникність різних видів і жанрів мистецтва в їхніх творах. На думку професора, музичні та малярські образи в літературі створюють “якусь особливу, специфічну атмосферу, відповідний контекст, у якому розкривається історія життя ліричного персонажа, найрізноманітніші вияви його сутності” [3, 88]. Олександрові Рисаку вдалося простежити тенденцію вживання певних образів-символів у системі музично-малярського мислення письменників зламу століть. Так, у Лесі Українки лейтмотивними є образи арфи й пісні (це, до речі, було слушно підмічено ще у праці “Лесин дивосвіт” [2, 174]), певного “арфізму” (за аналогією до Тичининого “кларнетизму”) не можна не помітити і в М. Коцюбинського. У Б. Лепкого та М. Вороного панівними є образи дзвону і струн, в Олеся – також струн, у В. Винниченка – сопілки, у М. Яцкова – скрипки тощо. Учений, який сам сповідував ідею синтезу мистецтв, дійшов висновку, що “найбільших результатів як у царині науки, так і художньої творчості можна сподіватися тільки в процесі консолідації, тільки “на стикові” взаємодіючих величин” [3, 91]

Моє ж відкриття Лесі Українки не просто як геніального поета, а й як *виконавиці божественного плану, посланниці світла*, усвідомлення її містичної, місійної ролі для України, відбулося уже в нинішньому столітті, а саме восени 2001 року, в дні Міжнародної наукової конференції “Леся Українка й сучасність”, яка відбулася у стінах нашої альма-матер. І теж не без допомоги Олександра Опанасовича, щоправда, опосередкованої – у формі усного запрошення на конференцію. Актовий зал головного корпусу ВДУ... Виступи доповідачів...

І враз – ніби поштовх, осяяння й відчуття потреби (ні, обов'язку!) викласти на письмі в л а с н е бачення постаті й творчості нашої славної землячки. Наслідком цього стала розвідка “Леся Українка. Містика імені й долі”, видана 2004 року Волинською мистецькою агенцією “Терен”. От тільки, працюючи над нею, не знав, що мене зовсім небагато часу, і вже написана книга буде присвячена пам'яті *вчителя*, котрий так і не встиг ознайомитися з нею повністю.

Кажуть, що наставник, скільки б не було йому відміряно віку, продовжує жити у своїх учнях. Їм, себто нам усім, кому випала нагода навчатися в Олександра Опанасовича Рисака, віднині нести запалений ним світоч любові й знань, плекаючи в юних серцях невтолиму жагу творчості.

Література

1. Ольшевський І. Вслухаючись в акорди тиші // Луцьк молодий.– 2003.– 16 жовт.
2. Рисак О. О. Лесин дивосвіт.– Л.: Світ, 1992.– 184 с.
3. Рисак О. О. Мелодії і барви слова. Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст.: Моногр.– Луцьк: Надстир'я, 1996.– 98 с.
4. Рисак О. Сьома нота печалі: Поезії.– Луцьк: Волин. обл. друк., 2003.– 52 с.

УДК 821.161.2-1.09

Зінаїда Пахолок

РИТМІЧНІСТЬ ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЕСТЕТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ АВТОРА

Проаналізовано важливість функціонування ритму як явища природи в художній літературі. Через призму ритмічності охарактеризовано музичність, звукові образи, звуко-кольорові враження, ритмоелементи поезії Лесі Українки та визначено фактори впливу на її естетичну рецепцію: оточення, життя серед селян, записування пісень, духовні вчителі, широке коло зацікавлень музикою, живописом, скульптурою, архітектурою, театром, іноземними мовами.

Ключові слова: ритм, ритмічність, об'єкт естетичного аналізу, сигнал естетичної інформації, естетична рецепція.

Pakholok Z. The Rhythm of Lesya Ukrainka's Poetry in the Aesthetic Reception of the Author. The article deals with the analysis of importance